

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

2

**ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ԱՐԵՎԵԼԱԳԵՏՆԵՐԻ
VII ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ**

ՋԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԹԵՋԵՐ

Արվերան, ՀՍՍՀ ԳԱ Սիմպոզիումների տուն
Մայիսի 21—23, 1981 թ.

**VII НАУЧНАЯ СЕССИЯ
МОЛОДЫХ ВОСТОКОВЕДОВ**

(ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ)

Агверан, Дом симпозиумов АН АрмССР
21—23 мая 1981 г.

A ¹¹ / 66610

ԱՅՏ՝ ԱԲԱՍԵԱԷ

„ՍԱՄ ԵՎ ՋԻԵ, ՎԻՎԷՐԳԻ ՊԱՏՄԱԿԱԷ ՊՈՆԵՏԻԿԱՅԻ ՍԻ ԲԱՆԻ ՄԵՆԻՐԵԵՐԻ ՍԱՍԻՆ

Մենք փորձ ենք արել լուսաբանելու , Սամ և Ջիե, , ժողովրդական ստեղծագործության պատմական պոետիկայի որոշ խնդիրներ: Գրական այս ստեղծագործության ուսումնասիրության պատմության մեջ առաջին անգամ կատակ ենք դրել արժարժեքներու նրա զաշափարա-թեմատիկ հիմքը: Վերջինիս էությունը բացահայտումը հնարավորություն տվեց ստեղծագործության բովանդակության մեջ առանձնացնել , հասկանոշ շերտը, : Հարկ է ընդգծել, որ բանահյուսության արդի տեսության մեջ ժողովրդական ստեղծագործությունների բովանդակությունում , որոշակի դիցաբանական նյութի առանձնացումը , և այդ նյութի դիտարկումը որպես , բանալի , այդ ստեղծագործությունների համապատասխան առանձնահատկությունները վեր հանելու գործում դիմում է որպես պատմական պոետիկայի կարևոր խնդիրներից մեկը:

Ձ-5801

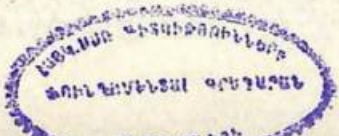
Գաղափարա-թեմատիկ հիմքի առանձնահատկությունների բացահայտումը մեզ հանդեպին դիցաբանական բովանդակություն և համապատասխանաբար ստեղծագործության , ընհիմքի , մեջ հետևյալ որակային , ստադիալ , զաշափարա-գեղարվեստական կազմությունների առանձնացմանը՝ ա/ էրեք , , հրեշտակ փույրերի , դիցաբանական ավանդությունը , որը և կազմում է ժողովրդական իդեալի էությունը ստեղծագործության հիմքում:

բ/ , բրդեք ռավանի , առասպելական կերպարը , որը մարմնավորում է ժողովրդական իդեալի թեմատիկ յուրացումը:

գ/ Սամի նախնի-հերոսների հեթանոսային կերպարների ամբողջությունը , որոնք մարմնավորում են ժողովրդական իդեալի զաշափարա-թեմատիկ զարգացումը:

Հիշյալ որակային կազմությունների ներքին փոխհարաբերության զննման հիման վրա հնարավոր դարձավ որոշել վիպերգի պատմական եվուլյուցիայի հետևյալ փուլերը՝ արևոսիկ , իրապատմական , դասական : Վերջինս համապատասխանում է ստեղծագործության դասական մշակմանը:

Նշված հիմնական խնդիրների , ինչպես նաև դրանց հետ կապված բազմաթիվ Օրինաչափությունների վեր հանումն ու լուծումը կարող են լույս սփռել ստեղծագործության հետագա ուսումնասիրության վրա:

Ժ.Մ. ԱՆԵՏԻՍՅԱԷ

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹԵԱՆ ԵՆՐԻՈՒԺՈՒՄԵՆԵՐԸ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԵՎ ԱՐԵՎԷԼՅԱՆ ԵՎՈՐՊԱԿԱՆ ԵՐԿՐԵՆԵՐ 17-րդ ՂԱՐԻ ԵՐ-
ՈՐՐԻ ԲԱՍՏՐՈՂԻՆ ԼԸՏՏ ԵՐԵՄԻԱ ՔՅՈՍՄԻՐՃՅԱՆԻ ՊԱՍՏՄԱԿԱՆ
ԵՐԿԵՐԻՒ

1. 17-րդ դարի պատմագիր Էրեմիա Քյոմուրճյանի ուղղակի Օսման-
յան կայսրության պատմությանը նվիրված պատմական երկերը հետաքր-
քրույթուն են ներկայացնում նաև թուրք-հունգարական, վալախական,
ալստրիական, ուկրաինական և լեհական փոխհարաբերության ներքի պատ-
մության համար:

2. 1657 թ. Վալախիայի և Մոլդավիայի վոյեվոդների Օգեսկան ու-
ժերով, Ալեքիայի ղաշնակցած, Տրանսիլվանիայի իշխան Ուկոցի 2-րդը
նոր սահմաններով հունգարական թագավորությանը վերաճեցնելու մտադը-
րության մեջ ենթուժում է լեհաստան: Օսմանյան կայսրությանը Օգես-
գործում է լեհաստանի խնդրանքը՝ զսպելու վասալ վոյեվոդներին, և
1658-1660 թվականներին ռազմական, զորոգործություններ ծավալում Տը-
րանսիլվանիայում, իրագործելով Տրանսիլվանիայի նկատմամբ իր զավ-
թողական նպատակները, ուր, ինչպես վկայում է Ե. Քյոմուրճյանը,
թուրքերը, «սուր եղեւ ի վերայ Մաճարաց անխնայաբար կոտորեցին
զնոսս և գերի վարեցին զբնակիչս զաւարիս... արարին աւար և կոտոր-
րած: Եւ սասցին ի 120 ըբրդ առեւ ի Նոցանէ,»: :

3. 1658 թ. իշխանության կռվված Վալախիայի վոյեվոդ Ուղու Լ
Միխա Իրհենն, ի հեճուկս թուրքերի, շարունակում է գիտակցել
Տրանսիլվանիային՝ փայտայնելով ազատական տրամադրություններ: Ես
աշխատում էր իրականացնել մի ժրագիր, որը հաջողություն էր խոս-
տանում վալախական, մոլդավական և Տրանսիլվանիայի ղաշնակցությանը
կայսրության դեմ՝ հարևանողական պատերազմում:

4. Օսմանյան կայսրության դեմ Տրանսիլվանիային հովանավորե-
լու Ալստրիայի վարած քաղաքականության հետևանքով Տրանսիլվանիայի
հարցը վերածում է ալստրո-թուրքական պատերազմի /1662-1664 թթ./:
1664 թ. Օգոստոսի 1-ին լիտր գետի ափին ալստրո-հունգարական բանա-
կի հաղթանակը ստիպում է թուրքերին առայժմ հրաժարվել Վիեննա ա-
ռաջանալու ժրագրից:

5. Օսմանյան կայսրությանը, Օգտվելով Ուկրաինայում լեհաս-
տանի ու Ռուսաստանի հակամարտության ներքից, Ալեքսիայ Ուկրաինայի
հետման Պետրոս Դորոշենկոյի /1665-1676 թթ./ հակառուսական և հա-
կալեհական դիրքորոշումից, Եվրոպայում երկու խմբակցություններին՝

Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Ալեքսանդրիայի և Ալստրիայի, Հոլանդիայի, Քրեմ-
լինգոսի, Պարսիայի միջև սկսված պատերազմից, 1672 թ. հունիսին
Քաթարների զինակցությամբ պատերազմ է սկսում Հեհաստանի դեմ և
զավթում Աջախեյա Ուկրաինայից Գոդոլիան՝ կամենիցով:

6. 17-րդ դարի երրորդ քառորդի Քուրթերի պատերազմները Տրան-
սիլվանիայի, Ալստրիայի, Հեհաստանի դեմ հասալնդում էին նոր տերի-
տորիաներ նվաճելու, հարկերի մեծացման, քաղաքի ու ավազի, խաչա-
քանակոթքյան գերեզմարան նպատակ, ղրանով իսկ փորձեցնով կայսրու-
բյուրը դուրս բերել ֆինանսական և քաղաքական ճգնաժամից:

7. Օսմանյան կայսրության ագրեսիվ և ստրատեգիկ իրազդրման
ճանապարհին մեծ դեր էր խաղում Ղրիմի խանությունը, որի հորդանե-
րը մշտապես զինուղղված էին կենտրոնական ու Արևելյան եվրոպական
երկրներ՝ Լեռնուստեղու, Բալանեղու, ավերեղու, բազմահազար խաչա-
քանակների գերեզմարեղու անհազ ճարավով:

ԱՆՈՒՄՆԱԿ

ԲՈՒՆՈՒՄՆԱԿԻ ԱՄԵՎԵԼՈՒՄ ԽՍԿԱԿԱՄՆԻՄՈՅՈՒՄԷՆ ԵՎ
ԿՆԿԻՄՆԱԿԻ ՄԻՆՅԻ 30-40-ԱՎԱՆ ԲՎԱԿԱՆՆԵՐԻՒՆ

Այժմ Ա /1081-1110/ կայսրը Բյուզանդիայի կայսրության մեջ
սկիզբ դրեց նոր հարստության, որը հայտնի է կոմենենոսյան անու-
նով: Առաջին կոմենենոսը կարողացավ վերանորոգել թի դարի ընթաց-
քում քայքայված կայսրության տեսնական ու վարչական մեթոդներ,
հակահարված տակ երկրի ներքին ու արտաքին թշնամիներին, սաստ-
կանակեց այն նոր ուժերին, որոնք կարող էին թափ շունչ հաղոր-
ղել հոգևոր ժողովուրդը կայսրությանը: Այժմ Ա կոմենենոսից հան-
սանցով երա հով հանեց ի /1110-1143/ որդուն, որը, ավելի ամրաց-
նեցնով երկրի ներքին և արտաքին քաղաքական վիճակը, ժողովրդի էր
մշակում վերակազմակերպությանը նախնին տարածները: Եթե երա
հոր իշխանության տարիներին կայսրության հիմնական արտաքին քաղա-
քական նպատակն էր երկրի կենտրոնական շրջաններից ղուրս վանել
Օտարերկրյա նվաճողներին /նորմաններ, պեղեղներ, սելջուկ-թուր-
քեր/, ապա հով հանեց կոմենենոսը նպատակաղղվել էր ամրացնել հորից
ժառանգության ստացած երկրի արևմտյան սահմանները, որոշ տարած-
քային նվաճումներ կատարել իլյունիայի սուլթանության և կեսարիայի

Դանիշմենդյան ամիրայության հաշվին, վերանվճանել Կիլիկիան, իսկ Հյուսիսային Ասորիքի խաչակրաց իշխանություններին պարտադրել կայսրության գերկայությունը:

Խաչակրաց արշավանքների սկզբին Ալեքս Ա-ը ստիպեց արևմտյան սասպետներին ճանաչել Բյուզանդիայի գերակայությունը, իսկ 1108թ. Բոհեմոնը Անտիոքացու հետ կնքած պայմանագրով Անտիոքի ղաթու-թյունը և հետո Բյուզանդիային պատկանող «ըռլոր», տարածքները, որոնց տիրուհ էին կամ երբևէ կգրավեին խաչակիրները, պետք է վերադարձվեին կայսրությանը: Սակայն, փաստորեն, պայմանագիրը մնաց չիրականացված: Ժ դարի 30-40-ական թվականներին Հովհաննես Կոմ-նենոսը փորձում է իրականացնել Ալեքս Ա-ի գրազերը: Ուղարկված երկար պատրաստություններին հետո բյուզանդական քանակը գրավում է Կիլիկիան և հասնում մինչև Հալեպի ամիրայության սահմանները: 1136-1138 թթ. ռաջմարշավի ընթացքում կարծես թե իրականացվեց կայսրության արևելյան քաղաքականության առջև ծառայած խնդիրը՝ գրավվեց Կիլիկիան, իսկ Անտիոքի և Տրիպոլիի ղութսերը կայսրության ստորակներ հուշակվեցին:

Այդ տարածքում Բյուզանդիայի հաջողություններին գործում մեծ նշանակություն են ունեցող Հովհաննես Կոմենենոսի հանդուրժողական քաղաքականությունը հայկական տարրի և նրա եկեղեցու նկատմամբ: Այդուհանդերձ, Անտիոքի իշխանության նկատմամբ իր հավակնությունները իրականացնելու ճանապարհին միակ լուրջ խոչընդոտը Կիլիկիայի Ռուբինյան իշխանությունն էր: Հովհաննես Բ-ը Ռուբինյան իշխանական տան ղեմ կարողացավ ստեղծել հայ իշխանների խմբակցություն: Վերջիններին Օգնությամբ համեմատաբար հեշտ եղավ Ռուբինյան իշխանության ժամանակվոր վերացումը և այդ ընտանիքի անդամների գերեզմանում Կոստանդնուպոլիս: Սակայն այս նվաճումները հաստատուն չէին. բյուզանդական կայսրը հաջիվ էր ղուրս եկել Կիլիկիայից, երբ այդ երկրամաս մտան սելջուկ թուրքերը: Հովհաննես Կոմենենոսը ստիպված էր երկրորդ անգամ ներխուժել Կիլիկիա և Անտիոք: Թեև 1142-1143 թթ. արշավանքը այնևս նախորդի հաջողությունը չունեցավ, այնուամենայնիվ՝ կայսրը կարողացավ կրկին վերանվճանել Կիլիկիան և այնտեղ բյուզանդական զինվորական վարչական միավոր ստեղծել՝ ղութսի գլխավորությամբ, որը ուներ սահմանափակ իշխանություն և գոյատևվում էր միայն այն պատճառով, որ հայկական մասը իշխանությունները Ռուբինյան ազնվականական ընտանիքի ղեմ մղած պայքարում կարիք ունեին արտաքին ուժերի միջամտության:

Մ.Տ. ԲՈՂՈՆՔԱՆԷ

19-րդ դարի 30-ական թվականներին օտարացիներին օժտված կաթնով-
 թաց կախարհող լորսակներով ԵՄՅՐ ՄՈՒՍԵ ՊԱՅՐԱՆԸ
 ՀԱՆՈՒՆ ԲԱՐԵՆՈՐԳՈՒՄՆԵՐԻ

19-րդ դարի 30-ական թթ. Օսմանյան կայսրության կառավարող շրջանները վարում էին կենտրոնական իշխանության հզորացման քաղաքականություն: Բոլոր պետական գործիչները կիսում էին այն կարծիքը, որ կայսրությանը խոր քաղաքական և տնտեսական ճգնաժամից զուգահեռ բերելու համար անհրաժեշտ է անցկացնել արմատական բարեփոխումներ: Սակայն զրանց էության և բովանդակության շուրջ միասնական մտածողում չկար: Դա հանգեցրեց այն բանին, որ իշխող զասակարգի ներսում առաջացան մի շարք խմբավորումներ:

Պերսիական փառաբանի կողմից գլխավորվող չափավոր բարեփոխությաններին կողմնակիցները զստում էին, որ կայսրությանը կարելի է պահպանել ոչ թե եվրոպական ինստիտուտների ներմուծումով, այլ ժողովրդի լուսավորելով, բազմակողմանիորեն զարգացած կազմերի պատրաստումով, գիտության զարգացումով և այլն:

Ըստ պահպանողական թևի ներկայացուցիչների՝ բարեփոխումները պետք է ստրագվեին միայն բանակի վրա: Մտացած հարցերում նրանց հայացքները պահպանողական բնույթ էին կրում: Երբ 30-ական թթ. երկրորդ կեսերին բարեփոխությունները սկսեցին ստրագվել նաև պետական և վարչական կազմակերպությաններին վրա, այս թևի ներկայացուցիչները զարման բացահայտ հետադիմականներ:

Մուսաֆա Ռեշիտ փառաբանի գլխավորած ռեֆորմների կողմնակիցների խումբը զստում էր, որ կայսրությանը կործանումից կարելի է փրկել միայն իրենց դարն ապրած ֆեոդալական ինստիտուտների վերացումով և եվրոպական տիպի պետական և վարչական համակարգի ստեղծումով: Օսմանյան կայսրությանը պետք է մտք ֆեոդալական միապետության, բայց պետք է մտցվեին որոշ բուրժուական սկզբունքներ, ինչպիսիք են կյանքի, պատի և զույգի անկեղծման իրավունքը, օրենքի առաջ բոլոր հասակների իրավահավասարությունը և այլն:

30-ական թթ. սկզբներին Սերասկեր խյուսրե փառաբանի գլխավոր քարտուղարության նախագահ Սկիֆ բեյի կողմից գլխավորվող հետադիմականների դիրքերը բավական ուժեղ էին, և նրանց հաջողվեց վերացնել իրենց հակառակորդներին: Սակայն 30-ական թթ. կեսերին, երբ բարեփոխությունների կողմնակիցների գլուխն անցավ արապիս գոր-

• երի մի նիստը ինչիս փաշան, ուժերի հարաբերակցությունը փոխվեց
 50 քուտ վերջիններին: Համար պայթարուս նրանք հաշվաճանքեցին պահ-
 պանդականներ զիմադրությունը և սկսեցին կենսագործել բարեփո-
 խությունները ժրագիրը:

Հարկ է նշել, որ երբ խոսքը վերաբերում էր երկրի ապագա
 պետական կառուցվածքին, ռեֆորմատորները ցուցաբերում էին անհե-
 տանդականություն: Նրանք Օժանդակում էին մասնավոր սեփականատի-
 րական հարաբերություններ զարգացմանը և ժառանգական ֆեոդալական
 ինստիտուտների վերացմանը, բայց այնուամենայնիվ՝ հանդես էին գա-
 լիս միապետության պահպանման և հզորացման Օգտին: Դրանով է բացա-
 տըրվում նրանց կողմից մշակված բարեփոխումների ժրագրի մակերեսայն-
 նությունն ու սահմանափակությունը:

Ս. Կ. ԿԵՂԱՄԱՆԷ

ԲՈՒՄԻՔԻԱՅԻ ԱՆԿԱՅԻՆ ԲՈՒՄՈՒՄԱՅԻՆ ԱՍՏՆԱԿՕՈՒԹՅՈՒՆԸ
 ԵՄԿՐԻ 1947 թ. ՏԵՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՄԻՏԵՍԱՆ ԿԱՆԻ ՄԵԱԿՍՄԵՆ
 ՈՒ ԻՄՊՐՈՍՄԵՆԸ

1. Թուրքիայի տնտեսության զարգացման ցածր մակարդակը հաճախ
 ստիպում էր երկրի ազգային բուրժուազիային լրջորեն խորհել այդ
 խնդրի լուծման շուրջը: Տնտեսական զարգացման պլանների մշակման
 ժամանակ հանդես եկող հիմնական խոչընդոտը ֆինանսական խնդիրն էր:
 Կառավարող շրջանները մտադիր էին այն հաշվահարել արտասահմանից
 ստացվող վարկերի միջոցով, սակայն թուրքական իշխանությունների
 փայտայած երազանքները չիրականացան, ուստի նրանք ստիպված եղան
 գոնե կիսով չափ հույսը դնել ֆինանսավորման իրենց ներքին առ-
 բյուրներին վրա:

2. 1947 թ. նոյեմբերի 5-ին պատրաստվում է երկրի տնտեսական
 զարգացման հերթական պլանը: Նշված նպատակների իրականացման համար
 նախատեսված էին կապիտալ ներդրումներ 3,7 մլրդ․ լիրայի չափով,
 որի 50% -ը պետք է կազմեին արտաքին առքյուրները, իսկ մյուս
 50% -ը՝ ներքին: Պլանի իրականացման համար հաստատվել էր հըն-
 զամյա ժամանակաշրջան՝ 1948-1952 թթ.

3. Հիշյալ պլանը բաղկացած էր 8 բաժնից, որտեղ երկրի գյու-

դատնեսութեան զարգացման համար հատկացվել էր պլանի աճողը կապի-
տալ և երդրույնների 96,4% -ը:

4. Թուրքական իշխանութիւնները այդ պլանի մշակման ժամանակ
թույլ էին տվել մի շարք սխալներ. պետական սեկտորի զարգացման
փոխարեն նրանք զերադասել էին զարգացնել մասնավոր սեկտորը, ներ-
քին աշխուրհների թշուազորման փոխարեն՝ հույսը դրել Օտարերկրյա
վարկերի վրա, արդյունաբերութեան զարգացման փոխարեն՝ զերապատվու-
թյունը տվել գյուղատնտեսութեան զարգացմանը և այլն: Այս բոլորի
հետևանքով 1948-1952 թթ. Թուրքիայի տնտեսական զարգացման պլանը
զգաւի չափով մնաց անկատար:

1940-ական Բվականների վերջերին էլ ավելի պարզորոշ դրսևոր-
վեց Թուրքական ազգային բուրժուազիայի խաշացած գործուն դերը երկ-
րի տնտեսական զարգացման պլանների մշակման ժամանակ:

Մ.Խ. ԴԱՎԵՆՅԱՆ

ԿԵՆՏՐ ՅԱՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՐԴԵՐԻ ՀԱՄԱՎԵՆԿԱՆ ՍՈՒՈՐՈՒԹՅՆԵՐՈՒՄ

1. Աշխարհի շատ ժողովուրդների, այդ թվում ևս քրդերի կենցա-
ղում լայն տարածում է ունեցել բույսերի, մասնավորապես որոշ ծա-
նոտեսակների պաշտամունքը: Բազմազան տեղեկութիւններ կան ևս ծա-
նո՛րի՝ որպես տոտեմի հետ կապված պաշտամունքի վերաբերյալ:

2. Առհասարակ պաշտվել են քանուկ վայրերում /ճանապարհների
եզրերին, աշխուրհների, մատուռների մոտ և այլուր/, ինչպես ևս
լեռնային կիրճերում, հանդերում բուսող որոշակի մացառատիպ ծառ-
տեսակներ, որոնց ունի են գնացել: Առավելապես պաշտվել է Դարաղաթ
/թելի/ ծառատեսակը /հատկապես՝ եթե այն եղել է աշխուրհների մոտ/:

3. Էթն Ղարաշաքը պաշտում էին հենց բուսած տեղը, ապա սաղո-
րներ, խնկորներ, գիրաններ և այլ ծառատեսակները տարվում էին
հարսանիքների, ուր դրանք որպես Մուրազի ծառ /Դարս մըրազա/,
ուղեկցում էին հարսանեկան արարողութիւններին՝ ,հարս ու փես-
այի, կամ ուղղակի , փեսայի ծառ, հորձորմամբ: Ի տարբերութիւն
առաջինի, այս ծառատեսակները պտղատու են, այդ իսկ պատճառով էլ
դրանք վերազրվել է արգասավորութեան զորութիւն: Հարսանեկան ծա-
ռը արարողութեան մեջ էր մտցվում հարսանիքի առաջին իսկ ժրը և իր

դերն ամբարում հարսին փեսայի տուն տանելու պահին:

6. Որպես նորաստեղծ ամուսնի պտղաբերութիւնն ապահովող ճիւղաւորներ, սաւորի, ինչորի ճաշերին նախապատվութիւն տալը պատճառաբանւում էր այն բանով, որ դրանք շուտ են ճաշկուս, պտղաբերում ու հասունանում, ուստի ամբլի հարմար էին նմանողական համայնքի համար:

5. Եթե պատահեր, որ մինչև հարսանիքը նշանվածներից մեկը վախճանվեր, հարսանեկան ճաշը վեր էր անվում սգո ճաշի՝ այս դեպքում այն ուղեկցում էր վաշտաբուհի հանգուցյալի հուղարկավորութեան քափորը:

6. Ետի, մասնավորապես հարսանեկան ճաշի հետ առնչվող վերջ նշված սովորույթները քրդերի վաղնջական բնապաշտական պատկերացումների վերջին արձագանքներն են, կապված արգաստվորութեան, կյանքի անընդհատ վերջնականացման և հարսանեկան մշտնորոգ զարկաբարի հետ:

Այս ամենը, սակայն, նոր կյանքի առաջընթացի հեռանկարով զրեթեղուրս են եկել քրդերի կենցաղից ու հողեբանութիւնից, ուստի դրանց հետագա խորն ու բազմակողմանի ուսումնասիրութիւնը հույս կարևոր է, քանի որ ունի զիտա-ճանաչողական որոշակի նշանակութիւն:

Հ.Վ. ԿԱՄԱՐԵՏՅԱՆ

„ՃԱՊԱԳ“, — „ՃԱՄ“, ՏԵՐՄԻՆԸ ԵՎ „ՃԱՄ“, — „ՃԱՆԹ“,
ՏԵՐՄԻՆԻՆԸ ԸՍՏ ՍԿՁԲԱՂԲՈՒՐԵՆԻՐԻ

1. „Ճառագ“, — „ճաւա“, բառը փոխառութիւն է միջին պարսկերէնից: Հայերէնի միջնորդութեամբ կամ առանց այդ ժողովի այն փոխաւել է և վրացերէն, հետագայում զործանութիւնը զտեւելով կովկասյան այլ լեզուներում ևս: „Կղզի“, նշանակութեամբ տերմինն ամենոված է վրաց մատենագրութեան մեծ 5-րդ դարից Ստր. 71, 101: Մեղանում „Ճառագ“, — զործանոված է Ստեփանոս Սյունեցու 10-րդ դ.՝ „Սեկնութիւն քերականի“, երկում, ինչպես նաև Ստր. 10-րդ դարի արձանագրութիւններէն մեկում: Ինչպես երևում է, ստացւածական շրջանում քաղմաստի լայնացում է տեղի ունեցել „հարթիւ“. ցնորբեցայի, հին հայերէն Բարգամնութեան մեծ Ալի-Մալախի՝ Վրաստան կատարած արշավանքի կապակցութեամբ հիշվող „Բ/Ո/Կ/Ի-Չ/Մ/ անտառ“, տեղանունը համապատասխանում է վրացերէն բնագրի „ՃՈՐՅՈՆ ՅՈՐՈ“ — Ին:

2. Տեղանք հատկանշող տերմինից , , ճաւաւ , - ն աստիճանաբար վերածնել է տեղանվան , հանդես գալով թե իբրև տեղանվան բաղադրամաս , թե ինքնուրույն տեղանուն : Այն հանդիպում է միջնադարյան պարսկաարաբական միջավայրում , Հայաստանում , Վրաստանում , պատմական Արևելքի կապաղակ գավառում :

3. Կարգաշենից ու հետև գտնվող ձաւեթ հայաբնակ գյուղը և ներս վանքը սկզբնաղբյուրներում հիշատակվում են 15-րդ դ. առաջին կեսից : Վանքի շինարարական արևանագրութայունը թվագրված է Հայոց Պէ / 1411 / թվականով և կապվում է Արվանից կարապետ կաթողիկոսի անվան հետ : Բայց վաղ նշական օտարականների հետ կապված պաշտամունքային , , թուխ մանուկը , , ապացույց է բնակավայրի հունթայն :

4. ձաւեթի վանքը 15-18-րդ դդ. հայ զորուսթյան աչքի ընկնող Օջաններից է : Այստեղ են պահվել տեղում ընդօրինակված և հայաբնակ տարբեր շրջաններից հանգամանքների թելադրանքով ձաւեթ բերված շատ ձեռագրեր : Վանքում գրված ձեռագրերից մի քանիսը հասել են մեզ և ունեն աղբյուրաբանական առումով ուշագրով հիշատականքներ : ձաւեթի վանքը շուրջ մեկ դար եղել է Հայոց Արվանից կաթողիկոսութայն աթոռանիստը : Այդ են վկայում վանքի բակում բաղված Արվանից երեք կաթողիկոսների՝ կարապետի , Թովմայի և Առաքելի տապանաքարերը , ինչպես նաև 1432 թ. Եղու Նշի՝ գյուղում ընդօրինակված ավետարանի հիշատակարանը :

5. ձաւեթ բնակավայրի սկզբնական անունը , , ձաւուտ , , պիտի լիներ , որ 12-13-րդ դդ.՝ վրաց միավորյալ պետականութայն հզորութայն շրջանում , վրացական տարրի առկայութայն , հեռավար՝ տեղանունների կազմութայն վրացական համակարգի կիրառութայն պայմաններում , աստիճանաբար ընկալվել է իբրև վրացական - յոտ տեղանվանակազմիչ վերջածանց ունեցող անուն և այդպես էլ ավանդվել գրավոր սկզբնաղբյուրներում : Նման վերամաստավորում է ստացել և հայկական , , իրևն - ձորուտ , , տեղանունը՝ վերածնելով ԵՅԾԺԹԻՅՈՒՍ / , , իսկնձորեթ , , / - ի : Սակայն կարգվում է , որ տեղանիկ հայոց հիշողութայն մեջ մուսուլմանական էր սովել նաև նախնական , , ձաւուտ , , -ը : 19-րդ դ. վերջի , 20-րդ դ. սկզբի ուսսական փաստաթղթերում տեղանունը այս մեով էլ / " Джауыт " / ներկայացված է :

6. ձաւա-ձաւուտ / ձաւեթ տեղանունների աշխարհագրական տարածքը , տերմինի կրած իմաստային զարգացումը , առկա սկզբնաղբյուրների ընկնած տվյալները բավարար չափով ուսումնասիրած չլինելու պատճառով կովկասագիտութայն մեջ պարզունակ վարկած է առաջարկվել , , ձաւեթի , , էթնիկական և դավանական անցյալի վերաբերյալ :

ՀԱՅ ԲԱՂՆԵՊՈՒՆԱԿԱԷ ՊԱՏԱԿԱԷ ԱՎԱՆՊՈՒԹՅՈՒ ԱՐՁԱԳԱՆԿԵՐԸ
ՄՈՒՍԵՍ ԿԱՂԱՆԿԱՏՎՈՒՄ , ԱՂԱՆԵՒԹ ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ , ՄԵՐ

1. Մովսես Կառնկատվացու , Սղվանից պատմութունը , 10-րդ դարի տեղեկագրութունն է , որը մեծ չափով կարելի է համարել քաղաքացի աշխատանք : Հեղինակը ի մի է բերել ինքի տակ ունեցած քաղաքներու յի նյութերը Սղվանի մասին և դասավորել ըստ իր իմացութունների , աշխարհայացքի և նպատակների , կատարել մասնակի փոփոխութուններ : , Սղվանից պատմութան , լայսու հետև՝ ԱՊ/ նյութերը օճեշտ Օգտագրութուն համար կարևոր է առանձնացնել Կառնկատվացու աղբյուրները , որոշել նրա նպատակները , աշխարհայացքի զեները :

2. ԱՊ 2-րդ գրքի 48-րդ գլխում կա հետևյալ տեղեկութունը . , իսկ զերկուսնալն հայրապետութեան խոտեցիտ տեսքն Սիւնեաց , և ոչ հաւանեցան ընդ մի ոք յերկուցն՝ հրամանա նպիսկուպոսին իւրեանց առաքինուոյն Պետրոսի , որ հասաւ ի վախճան՝ պատուէր ետ վիճակին իւրում առնուլ [զ] ի եւաղրութիւն յՍղուանից և զմտուն օրհնութեան՝ մինչև միասնի արձուն սբոյն Կրիզոստի : Վասն այսորիկ ի եւնաղրեցաւ Վրթանէս յնպիսկուպոսութիւն Սիւնեաց ի Զօքարիայ հայրապետն Սղուանից . ընդ նիին և զիւրն օրհնութեան ալ յամէ առնուին Սիւնիք յՍղուանից . . . , : Ընդգծված միտքը հանդիպում է ԱՊ սեք ևս մեկ տեղ՝ 3-րդ գրքի 23 գլխում , որը աղվանից կաթողիկոսների ցանկն է . , Տէր Զօքարիա , այր սուրբ , . . . և ի եւնաղրեաց նպիսկուպոս Սիւնեաց զՎրթանէս ոմն առուն յանհաւանութենէ Հայոց , : 2-րդ գրքի 48-ի աղբյուրը , ինչպես հանդիպեց մեզ պարզել , Մաշտոց Նշվառեցու թուղթըն է հայոց Գևորգ Գառնեցի կաթողիկոսին 1878-898 թթ. / : Այս թղթում կա մեր բերած հատվածի 1-ին նախադասութունը , բնայ չկա 2-րդը : Մենք կարծում ենք , որ վերջինիս աղբյուրը պետք է փնտրել ԱՊ III , 23-ում՝ կաթողիկոսացանկում :

3. Սղվանից կաթողիկոսացանկը Կառնկատվացու աղբյուրներից մեկն է և ԱՊ հեղինակի կողմից չի կազմված՝ տեքստի փաստերի ամփոփման ճանապարհով : Կառնկատվացին տեղադրել է ցանկը / ուր , ըստ մեզ , ոչ միայն կաթողիկոսների առուններն էին ու սարիները , այլև որոշանկի տեղեկութուններ նրանց ժամանակի ու գործերի մասին / իր երկի վերջում , որոշ տեղեկութուններ տեղափոխել բուն տեքստի մեջ և որոշ բաներ ալեկարգել : Թերևս սա Կառնկատվացու ամենահեղինակավոր աղբյուրն է , ուր չեն փոխված այլ աղբյուրների փաստերին հակասող

տելեկոթյունները, և որի ժամանակագրությունն Օգտագործված է հեղինակի կողմից՝ և երբ տակ ելած նյութերը դասավորելու համար:

6. Կաթողիկոսացանկի տելեկոթյունը Զաքարյայի կողմից Վերանային և երևադրելու մասին պատմականորեն համաստի է: Անհամաստի է նաև այն տելեկոթյունը, թե Վրթանեսը Ալվանցում է և երևադրվել Պետրոսի, ընդամենը, Սյունյաց եպիսկոպոսական սբոսի վրա Պետրոսի հաջորդն էր Գրգորը՝ զահակած 3 տարի Ստ. Օրբելյանի: Անհամաստի է նաև Մաշտոցի թղթից եկող տելեկոթյունը, թե Պետրոսի նման հրամանի պատճառն էր, ընդերկուսանալն հայրապետութեան լիակողմի: Պետրոսը վախճանվել է 558 թ., իսկ հայոց կաթողիկոսությունը երկամյաց 591-ից հետո:

5. Այս բոլոր հակասական տելեկոթյունները իրենց զուգահեռն են գտնում հայ առկեղեղնական պատմական վավանդույթի մեջ, որի արևադարձն է Յորդ զ. սկզբներին կազմված *Narratio de rebus Armeniacis* պատմական երկը:

6. Մի շարք համաստի փաստաթղթերի լիակատարն են Երևանայի պատրիարքի Թուրք Ալվանցի կաթողիկոս Աբասին, իսկ հաննես Գաբելեցու թղթերը Աբասին և Վրթանեսին, Գիրք թղթոցում պահպանված Պիլիի ժողովի մի քանի փաստաթղթերի ալյալները ցույց են տալիս, որ *Narratio* -ի տելեկոթյունները ևս չեն համապատասխանում պատմական իրականությանը: Պիլիի ժողովի որոշումներն ընդունվել են և Ալվանցում, և Սյունիքում, և անգամ Վրթոցում, իսկ Պիլիի ժողովի կազմակերպիչներից մեկն էլ եղել է Պետրոս Սյունյաց եպիսկոպոսը: Ըստ իսկ հաննես Եփեսացու, իսկ հաննես Գաբելեցու հայաստան չի վերադարձել:

7. Մեր կարծիքով *Narratio* -ի հեղինակը հենվում էր մի պատմական ավանդույթի վրա, որը Աբասին, Պետրոսին և Վրթանեսին ներկայացնում էր որպես Պիլիի ժողովի հակառակորդներ: Այդպիսի ավանդույթ արևմտեցի էր, ըստ երևույթի, այն շրջանում, երբ Ալվանցն ու Սյունիքը երկաթակոթյուն էին ընդունել՝ 7-րդ դ. կեսերին: Ավանդույթի նպատակն է եղել արգարացնել իրենց՝ եկեղեցիների, հայրերին, Աբասին, Պետրոսին, Վրթանեսին: *Narratio* -ում արևադարձված այս տելեկոթյուններին հանդիպում ենք նաև հունական և վրաց մատենագրության մեջ՝ Թոստ պատրիարք, Արսեն Սախարացի և այլն/:

8. Հարկեղեղնական ավանդույթի հետքերն ենք տեսնում նաև կաթողիկոսացանկի Աբասին վերաբերող համակոմում:

9. Մովսես Կաշանկատվացին միաբնակության շատադով է: Այն հանգամանքը, որ նա մեծ չափով Օգտագործել է քաղկեդոնական ավանդույթի տեղեկությունները /նկատել է դեռևս 13-րդ դ. Գրիգոր Անավարզեցին/, մենք բացատրում ենք նրանով, որ Կաշանկատվացուն հրապուրել է այդ ավանդույթի՝ զերակա հայոց կաթողիկոսության ղեկ ուղղված լինելը: Կաշանկատվացու գլխավոր նպատակն է ցույց տալ հայոց Արևելից իշխանության և Արևելից կաթողիկոսության անկասկածաբան: Սրա պատճառը 10-րդ դարում աշվանից ֆեոդալների պայթյունն է Բագրատուների թագավորների միավորիչ քաղաքականության ղեկ:

Վ.Գ. ՂԵՏՁԱԷ

,,ԱՐՇԱԼՈՍ ՄԱՐՄՍԵՏԵԱՆ, ՔԵՐՔԸ ՕՍՄԱՆՅԱԷ ԿԱՅՍՄՈՒԹՅԱՆ ԱՆԵՎՏՐԻ ՈՒ ՏԵՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՊԱՅԱՅԱԷ ՄԱՍԻԷ
19-րդ դարի 40-ական թվականներ/

1. ,,Արշալույս Արարատեան, Քերթը հայ առևտրա-աշխատական կաթիտալի շահերի պաշտպան էր, նրա խնդիրն և մտահոգություններն էր կաշայացնողն ու զործարարության խրախուսողը: 19-րդ դարի 40-ական թվականներին այդպեսի լրագրի հրատարակումը պատմական անհրաժեշտության էր:

2. ,,Արշալույս Արարատեան, Քերթը պարբերաբար հանդես էր գալիս լուսավորյալ միապետի գաղափարի Օգտին: 40-ական թվականներին, առևտրի և տնտեսության զարգացման պրոպագանդան հետ միաժամանակ, ամեն կերպ փորձում էր արդարացնել սուլթանի և նրա կառավարության ներքին տնտեսական քաղաքականությունը, պաշտպանել հատկապես Բանդիմաթյան Օրենսդրությանը, այդ շրջանակներում քարոզել Օրինականության և կարգի պահպանում:

3. Քերթի նյութերը ցույց են տալիս, որ այն առևտրի և առևտրական հարաբերությունների զարգացումն ազգի առաջադիմության շահերի էր համարում: Հետևաբար՝ ազգերը, առևտուրին քաջարտութեամբ աշխարհքին մեկ ժայռին մեկալը տարածելով կը հարստանան, կը մեծանան, : Դա կարելի է համարել, ,Արշալույս Արարատեան, -ի գաղափարական գլխավոր ելակետը:

4. Քերթը մեծ ջանքեր էր թափում իր ընթերցողներին համոզելու համար, որ առանց լուսավորության, կրթության տարածման ու գիտու-

Բյան առաջընթացի առևտուրը և տնտեսութիւնը չեն կարող զարգանալ: Ուսման ջատագովութիւնը հանդիսանում էր լրագրի գաղափարական գործունեութեան բնորոշ կողմը:

5. ,Արշալոյս Արարտեան, , Թերթը արևոտյան տնտեսակազօրի շատագույն էր: Եվրոպայի տնտեսագիտական զարգացած կապիտալիստական երկրների Օրինակով փորձում էր ընդունել արևտրի, արշոյս նաբերութեան և գյուղատնտեսութեան զարգացումը Օսմանյան կայսրութիւնում: Այդ նպատակով հաճախի Եվրոպայի զարգացած երկրների արևտրին, արշոյս նաբերութեանը և տնտեսական հարաբերութիւններին վերաբերող նյութեր էին սպազովում:

6. Լրագրից Եվրոպայի տարբեր երկրների վաճառականների արևտրական գործունեութիւնն Օսմանյան կայսրութիւնում համարում էր Օգտակար, դրանում տեսնելով արհասարակ արևտրի զարգացման երաշխիք, սեփական տնտեսական գործարարութեան ծավալման միջոց, ուրիշներից սովորելու լավ հնարավորութիւն: Բայց միևնույն ժամանակ, թեև թույլ, սակայն հստակ մտքեր էին արտահայտում Թերթի էջերում այն մասին, որ Օտար վաճառականները մեր աշխարհի բերքը ,... կըթալեն մեր էնթեքն ասեն զեռով, ու անոնցմէ շինուածը նորէն մեզի կըղարկընեն ու մնացած շահն ալ կարուս կըտանին: , , Ար. Արարտեան, , , 1866 թ. դեկտեմբերի 2, № 219/:

7. ,Արշալոյս Արարտեան, , լրագրից և գտնում էր արևտրի շրջանառութիւնը ներկայացնել հնարավորին չափ խորը, իրականութեան մոտ և ճշմարտացի, կատարել կանխատեսումներ, փորձելով դրանով նպաստել հայ արևտրական կապիտալի հետագա զարգացմանը: Ուստի և այն հանդիսանում է արևտրի, տնտեսութեան և արհասարակ արտադրարարական հարաբերութիւնների պատմութեան ուսումնասիրման արժեքավոր սկզբընաղբյուր:

Ե.Տ. ՉԱԼԿՍՅԱԷ

ՍԻՐԻԱ-ԻՐԱԳՅԱԷ ԱՌԵՎՏՐՈՒ-ՏԵՏԵՍԱԿԱԷ ՀԱՄԱԲԵՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆԵՆԵՐԸ 1961-1967 թթ.

1961 թ. հոկտեմբերին Սիրիայի և Իրաքի միջև դիվանագիտական հարաբերութիւնները վերականգնումը կարևոր նշանակութիւն ունեցող ոչ միայն նրանց քաղաքական և ռազմական, այլև տնտեսական ու

աւերական փոխարաբերութիւնների զարգացման և հետագա ընդլայնման համար:

Սիրիա-իրաքյան աւերա-տնտեսական հարաբերութիւնները 1961-1967 թվականների ժամանակահատվածում անցել են զարգացման երեք փուլի:

Առաջին փուլը ընդգրկում է 1961 թ. նոյեմբերից /երբ վերականգնվեցին աւերա-տնտեսական հարաբերութիւնները Սիրիայի և Իրաքի միջև/ մինչև 1963 թ. մարտը: Այս փուլի կարևորութիւնը և առանձնահատկութիւնն այն է, որ առաջին փուլերն են կատարվում Սիրիայի և Իրաքի միջև տնտեսական համագործակցութիւնը հաստատելու ուղղութիւնով: Գործնական միջոցառումներ իրականացվեցին նրանց միջև աւերի և արշուկաբերութիւն զարգացման, մաքսային հարկերի սահմանափակման, մեկ երկրից մյուսը կապիտալի փոխադրման դրուացման, վիզաների սխտեմի վերացման և այլ ասպարեզներում: Կորոզիւնացվում են երկու երկրների աւերա-տնտեսական ջանքերը՝ նրանց տնտեսական անկախութիւնը ամրապնդելու համար:

Սիրիա-իրաքյան աւերա-տնտեսական հարաբերութիւնների երկրորդ փուլը ընդգրկում է 1963 թ. փետրվար-նոյեմբեր ժամանակաշրջանը /երբ Բասսը երկու երկրներում զարեւի կառավարող կուսակցութիւն/ : Այս փուլի ընդունաւ առանձնահատկութիւնն այն է, որ Բասսը փորձեց հասնել տնտեսական ամբողջական միասնութիւն Սիրիայի և Իրաքի միջև: Այդ կապակցութեամբ 1963 թ. Օգոստոսին Սիրիայի և Իրաքի միջև ստորագրվեց հատուկ համաձայնագիր, որին անմիջապէս հաջորդեց Բասս կուսակցութեան համազգային ճորջ համազումարը՝ ընդունելով բանաւե սիրիա-իրաքյան միասնական պետութիւն ստեղծելու մասին: Այն նախատեսում էր ետև Սիրիայի և Իրաքի տնտեսական միմկորում, երկու երկրներում գյուղատնտեսութեան և արշուկաբերութեան զարգացում, կուլտիւրի տնտեսութիւնների ստեղծում, արտաքին աւերի ազգայնացում և այլն:

Իրաքում տեղի ունեցած պետական հեղաշրջման հետևանքով 1963 թ. նոյեմբերին Բասս կուսակցութիւնը հեռացվեց իշխանութիւնից, և վերոհիշյալ պլանները չիրականացան:

Հեղաշրջումից հետո սկսվում է սիրիա-իրաքյան աւերա-տնտեսական հարաբերութիւնների երրորդ փուլը, որն ընդգրկում է 1963 թ. նոյեմբեր-1967 թ. հունիս ամիսները՝ մինչև իսրայելական ագրեսիան: Այս փուլում սիրիա-իրաքյան միջպետական հարաբերութիւններում առաջացավ որոշակի սաւնութիւն, ժաբեցին տարաւայնութիւններ ու

հակասություններ, որոնք բացասաբար անդրադարձան եւս արևորա-
տնտեսական կապերի վրա: Միրիայի և Իրաֆի միջև կնքված արևորա-
տնտեսական համաձայնագրերը գործադրվում էին միայն մասամբ, չու-
նենալով իրենց կիրառման նախկին արդյունավետութունը: Սակայն
1966 թ. Միրիա-Իրաֆայան հարաբերություններում Նշարով եցին բարե-
լավման և մերձեցման որոշ նախաշաններ: Մասնավորապես 1967 թ.
խրաբայական ագրեսիայից հետո, ելևելով հակախզերիալիստական պայ-
քարի անհրաժեշտությունից, երկու երկրները լեռնամուխ եղան հա-
մագործակցելու և կորորիկացնելու իրենց շահերը արևորի և տնտեսա-
կան կապերի զարգացման ասպարեզներում:

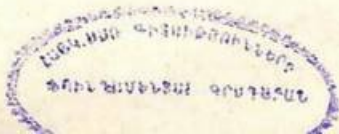
Այս փուլում սիրիա-իրաֆայան արևորա-տնտեսական հարաբերու-
թյունների ընդորշ առանձնահատկություններից մեկն էլ այն էր, որ
երկու երկրները հանդես եկան արևմտյան պետությունների հետ արև-
տուրը սահմանափակելու և Սովետական Միության ու սոցիալիստական
համագործակցության երկրների հետ արևորա-տնտեսական կապերը ընդ-
լայնելու նախաձեռնությամբ: Այս պարզան կողմնակց էր մեծ դեր խաղա-
լու երանց տնտեսական անկախության ամրապնդման գործում:

9. Հ. ՄԱՐԿՅԱՆ

ՍԻՐԻԱՅԻ ԱՏԿԱՅԻՆ ԱՌԱՔԱՎԻՍԱԿԱՆ ՃԿԱՍԻ ԱՏԵՂՈՒՄԸ

60-ական թվականների կեսերին Միրիայում հաստատված վարչակար-
գը, սկզբից և երբ մերժելով զարգացման կապիտալիստական ուղին, իրա-
կանացրեց քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական առաջադիմական վերափո-
խությունների մի ամբողջ կոմպլեքս, ամրապնդեց բարեկամություն
ու համագործակցությունը համաշխարհային հեղափոխական շարժման և
առաջին հերթին ՍՄԿՄ-ի և սոցիալիստական մյուս երկրների հետ: Այդ
բոլորը, ինչպես և Միրիայի կոմունիստական կուսակցության զգալի
ուժեղացումը, դեպի հեռավորություններ ստեղծեցին երկրի դեմո-
կրատական, հեղափոխական ուժերի միասնության ու համագործակցու-
թյան համար:

1972 թ. մարտի 7-ին ստեղծվեց Միրիայի Ազգային առաջադիմա-
կան ճակատը (ԱՃՃ), որի մեջ մտան բազմա և կոմունիստական կուսակ-

08-5804

ցությունները, Արաբ սոցիալիստների շարժումը, Սոցիալիստական-յուկոնիստների կազմակերպութիւնը և Արաբական սոցիալիստական միութիւնը: Այժմ ունի իր կանոնադրութիւնը և Երազիրը:

Այժմի ժրագրում սահմանվում են Միրիայի ներքին և արտաքին քաղաքականութան գլխավոր խնդիրները: Ինչ վերաբերում է ներքին քաղաքականութանը, ապա պետք է շարունակվի նաև խորացվի նաև սոցիալ-տնտեսական առաջադիմական վերափոխումները: Արտաքին քաղաքականութան ընթացվառում հիմնական խնդիրներից են խորայնի կողմից արտաքական զբաղված տարածքների ազատագրումը, պայքարը իմպերիալիզմի դեմ, միասնականութան ամրապնդումը արաբական երկրների հետ, բարեկամութիւնն ու համագործակցութիւնը ՍՍՀՄ-ի և սոցիալիստական մյուս երկրների հետ:

Ճակատում ղեկավար դերը պատկանում է Բասս կուսակցութանը: Այժմի կենտրոնական ղեկավարութիւնը կազմված է Լաւազհից, որը հանրապետութան պրեզիդենտն է, և 17 անդամներից, ընդ որում՝ Բասսը ներկայացված է 9, իսկ ճակատի մեացած մասնակիցները՝ 8 անդամներով, այսինքն երկուական ներկայացուցիչ յուրաքանչյուրից:

Անդրադատաւում Այժմի դերին ու նշանակութիւնը, Բասս կուսակցութիւնը գտնում է, որ նրա ստեղծումը, ու թե սոցիալիստական լուրջն է, այլ ստրատեգիական նպատակ, որն ընկած է կուսակցութան որոշումների և կառավարութան քաղաքականութան հիմքում, : Միրիայի կողմը նույնպես ընդգծում է, որ ճակատի ստեղծումը սոցիալիստական քայլ է, այլ՝ ստրատեգիական, , ունի Թբիլիսիի հիմքեր ու միայն զարգացման ոչ կապիտալիստական, այլ նաև սոցիալիստական շինարարութան ժամանակ, :

Այժմը զբաղւած դեր է խաղում երկրի հասարակական կյանքի դեմոկրատացման, սոցիալ-տնտեսական վերափոխութիւնների խորացման ու ամրապնդման և սովետա-սիրիական բարեկամական հարաբերութիւնների ստատիմ զործում: Այն արտահայտում է Միրիայի դեմոկրատական առաջադիմական հասարակական լայն խավերի շահերը, հանդիսանում է զործարար մարմին՝ զիմակայելու իմպերիալիզմին, սիրիզմին և հետադիմութանը: Այդ տեսակետից խոշոր նշանակութիւն ունեցան Այժմի 1974 թ. ընդունած որոշումները և 1980 թ. կնքված սովետա-սիրիական բարեկամութան և համագործակցութան պայմանագիրը:

Միրիայի Այժմի մորթի լիզացնող դերն առանձնապես ակնառու կերպով զբաղւած է 1974-1981 թթ., երբ հետադիմական ուժերը և նրանց հարվածային գլխավոր ուժը՝ , մուսուլման ելբայրները, կատաղի ահաբեկ-

չական և քաղաքական գործունեութիւնը ժալալեցիէն Սիրիայում հաստատւած առաջադիմական կարգի դեմ, Եպստակ ու Ենեալով այն տապալել և փոփոխել Սիրիայի Ենրօնի և արտաքին քաղաքականութիւնը: Ստեղծված ժանդարմական պաշտպանութիւնը Ալճի-ի Եպստակութեանը ամբողջ երկրով մեկ կազմակերպել եղին բանվորա-գյուղացիական և հեղափոխական մտավորականների զինված ջոկատներ՝ ի պաշտպանութիւն ինք թրջված առաջադիմական Եվաճուսներին:

Ա.Վ. ԱՏԵՓՍԵԱՆԷ

ԿՈՄՐՈՎ ՄԻՐԱՍՅՈՒ ԱՅԾԸ ԳԵՏԵՐՐՈՒՐԿ

/ԵՌՐ ԵՂՈՐԹԵՐ և ՃՅՈՒՄՆԵՐ/

Ա.Ս. Գրիբոյեդովի պատմական առաքելութիւնը ու Երա ուղեբեզական վարճանը մանրամասն քննութեան է ենթարկվել պատմաբանների ու գրականագետների աշխատութիւններում: Մենք փորձում ենք պահպանւած փաստերից և հիշատակութիւններից առանձնացնել այն, ինչ զուրկ է մնացել ուսումնասիրողների հետաքրքրութիւնների շրջանակներից:

1/ Ա.Ս.Գրիբոյեդովի մահից հետո Ռուսաստան եկած արքայազն Խոսրով Սիրեայի ճանապարհորդութիւնը՝ Քալիֆից-Պետերբուրգ: Հատուկ ուշադրութեան է արժանի Ա.Ս.Պուշկինի հանդիպումը կովկասյան լեռնայնօրում արքայազնի շքախմբին, որի կազմում էր պաշտական բանաստեղծ ֆալի-խանը /А.С.Пушкин, "Путешествие в Арзрум", Собр. соч., т.У, М., 1975, стр. 357, 359/: Ա. Պուշկինը Երան Ելիբեկ է անվարտ, փոքրիկ մի բանաստեղծութիւնը (ԻՅ29ր., Պուշկին А.С., Собр.соч, т.П, М., 1974, стр. 465): Ֆալի-խանի զօնակար-դիմանքը արաքստոս գրութեանը պահպանվել է Ա. Պուշկինի ինքնագրում և չի ուսումնասիրվել պուշկինագետների կողմից: Ա.Ս. Պուշկինը հետաքրքրվել է արևելյան լեզուներով՝ թուրքերենով /1821 թ./, եբրայերենով /1832 թ./, արաբերենով /1835-1836 թթ./: Ես ժանտր էր պարսկական գրականութեանը, որից Քելաղզված Քննակները բանաստեղծական կերպարանավորումներ են ստացել ,,Հաֆիզ,, ,,Սուհամեզ,, ,,Սադի,, խորագրեր ու նեցող բանաստեղծութիւններում: Է.Ն. Ուշա-կովայի աւերումով պահպանվել են պարսկական պաշտօն սենեկագետ ֆար-

հաղ-բեկի և ֆարաջու լլա-բեկի՝ Ա. Պուշկինի կատարած դիմանկարները :

2/ Խոսքով Միրզայի ընդունելությանը Պետերբուրգում : Պաշտոնական հանդիպումներից զատ առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում նաև նրան առելվող մի քանի այլ փաստեր /նրա դիմանկարների ստեղծումը և կարիչ Տ. Անտոնովի կողմից, Մոսկվայի Զինապալատի, ապակու ֆաբրիկայի, ճեմապակու կայսերական ֆաբրիկայի այցելությունները և այլն/ :

Հարողման մեջ ներգրավված փաստերը ոչ միայն հարստացնում են 19-րդ դարի սկզբին կատարված պատմական դեպքերի մասին ունեցած մեր պատկերացումները, այլև որոշակի շեշտադրումով լուսաբանում այդ դեպքերի հետ կապված ռուս-իրանական հարաբերությունները :

Ա. Պ. ՓՈՒՆԴՅԱԷ

ԻՐԱՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԾԱԿԱՆ ՄԻՋԵՎԻՄՆԱՆ ԿԱՐԿԱՍԸ

Արևելագիտության առավել կենդանու պրոբլեմներից մեկը փոքր ժողովրդի ճազման խնդիրն է : Թեև նրա ուսումնասիրությունը տեական պատմությունն ունի, այնուամենայնիվ՝ մինչև ժրս այն չի ստացել բավարար լուսաբանում :

Ովգոր են եղել քրդերի նախահայրերը և երբևից են նրանք, ժուրդ, անվան սակ հանդես եկել : Այս խնդիրը չի վերսկսվել քրդերի հարևան ժողովուրդների՝ հույների, պարսիկների, ասորիների, ինչպես նաև արաբների ու շաղրուբյուրներից :

Արաբական նվաճումներից հետո զգալիորեն մեծացավ արաբների հետաքրքրությունը խալիֆայության հպատակ ժողովուրդների պատմական անցյալի հանդեպ, ուստի, արաբական միջնադարյան աղբյուրները փաստական արժեքավոր նյութ են պարունակում նաև քրդերի ռազմա-քաղաքական պատմության, քրդական ցեղերի, ինչպես նաև քրդական էթնոսի նախորդման մասին : Այդ հետաքրքրությունը մասամբ էլ կապված էր այն հանգամանքի հետ, որ քրդերը գործունե դեր էին խալիֆայության ռազմա-քաղաքական կյանքում :

Քրդերի ճազման վերաբերյալ միջնադարյան դիցաբանական մի շարք վարկածները զրի առեկուց բացի, արաբ պատմիչների, աշխարհագիրներին գործերում ստեղծ է գտել նաև քրդերի ճազման արաբական վարկածը :

Սույն ժազուամբանության արաջին հիշատակությունը պատկանում է
 Թ-րդ դ. հելինակ Աքուլ Թակզզանին, իսկ ավելի ամփոփ ձևակերպմամբ
 այն ներկայացված է 10-րդ դ. արաբ գիտնական ալ-Մասուդու երկերում:
 Ի դեպ, քրդերի արաբական ժազման վարկածը տեղ է գտել նույնիսկ ա-
 րաբական պոեզիայում և տարածվել նաև քրդերի մեջ, բայց հետազա-
 յում կասկածի տակ է արևելել իրենց իսկ արաբ միջնադարյան մի շարք
 հելինակների կողմից: Հակված ենք կարծելու, թե քրդերի արաբական
 ժազման վարկածը արաջ է քաշվել արաբների կողմից՝ իսլամիզացիայի
 տիրապետության ժամանակաշրջանում: Նրա զոյացումը պետք է բացատը-
 րել քրդերի մեջ, որպես անհնազանդ տարրի, իսլամի գաղափարների
 տարածման, քաշաքական և տնտեսական միտումներով: Այն արտացոլում
 է մասնավորապես արևելյան իսլամիզացիայի հպատակ ժողովուրդներին
 միաձուլելու ուղղությամբ արաբների գործադրած ջանքերը:

Т. И. АБАШИДЗЕ

СТАПЫ РАЗВИТИЯ ПЕРСИДСКОЙ ДИПЛОМАТИКИ

1. Применение персидских документов в научных целях начинается со второй половины XIX в. Внимание исследователей, однако, обращалось лишь к фактическому материалу, содержащемуся в этих документах.

2. Изучение турецких и арабских архивов, успехи турецкой дипломатии и арабской папирологии дали определенный толчок развитию персидской дипломатии. С 30-х гг. XX в. появляются первые издания сборников персидских документов. Многочисленные публикации персидских документов и сборников — "дешта", появляются в 40 — 70-х гг. Этому во многом способствовала кропотливая работа советских ученых в архивах Средней Азии и республик Закавказья.

3. Становление персидской дипломатии как самостоятельной научной дисциплины относится к 50-м гг. XX в., хотя применение отдельных методов дипломатического анализа в исследованиях документов встречается и раньше.

4. В персидской дипломатике еще многое следует сделать. Его изучению на уровне требований современной дипломатии несколько препятствует сравнительно небольшое количество дошедших до нас персидских документов, а также отсутствие единых современных приемов дипломатического, археографического, текстологического анализа при работе над персидскими документами.

Е. А. АБГАРЯН

ПОБЕДА ЕГИПЕТСКИХ ПРАВЫХ СИЛ
В БОРЬБЕ ЗА ВЛАСТЬ В 1971 Г.

Вследствие израильской агрессии 1967 г. обострявшаяся внутрисполитическая борьба в Египте после смерти Насера вошла в свой решающий этап. Борьба за власть стала вопросом повестки дня.

Если в условиях отсутствия авангардной политической организации неслучайность и слабость прогрессивных сил Египта вы-

двинули на авансцену считавшуюся "компромиссной" кандидатуру А.Садата на пост президента страны, то политические убеждения и стремление к власти последнего стали теми важными факторами, которые в конце концов сплотили вокруг него реакционные силы страны.

Став президентом, А.Садат в первую очередь должен был создать для себя надежную опору в руководстве страны. С этой целью, несмотря на ожесточенное сопротивление прогрессивных сил, он реорганизовал египетское правительство, заполнив его так называемыми "умеренными" деятелями. Был принят закон о ресеквестрации, что привело на сторону Садата составивших значительное число в Народном собрании депутатов Верхнего Египта, бывших в основном помещиками и кулаками. Все же, несмотря на это, позиция А.Садата в руководстве страны в начале 1971 г. были еще очень слабыми.

Одновременно по его указке начались сильные пропагандистские нападки правых сил — буржуазии, помещиков и новой бюрократии — на социально-политические достижения насеровского периода с целью унижения их значений и пересмотра прежних идеологических ценностей, политического курса. Садат попытался пересмотреть внешнеполитический курс, выдвигая сепаратистское предложение о поэтапном решении ближневосточного конфликта, которое еще больше обострило внутривнутриполитическую борьбу в Египте. Садату не помогли и прилагаемые с его стороны усилия привлечь симпатии руководства США.

Когда принятые меры во внутри- и внешнеполитической сферах не дали желаемых результатов, А.Садату и египетским правым силам не оставалось ничего, кроме как перевести борьбу за власть на путь политической комбинации, которая выразилась в проекте объединения с Ливией в апреле 1971 г. Естественно, прогрессивные силы, исходя из печального опыта прошлого, встали против проекта такого поспешного объединения, что дало возможность Садату обвинять их как врагов арабского единства и обеспечило нейтралитет всегда проявлявшей большую заинтересованность в единстве армий в борьбе за власть.

С целью определить соотношение сил, придать борьбе открытый характер и ослабить противников А.Садат 2 мая отстранил одного из главных руководителей прогрессивных сил А.Сабри с поста вице-президента как противника единства. В этих условиях

пассивность прогрессивных сил, их неумение привлечь народные массы в борьбу и выжидательная позиция убедила А.Садата и его сторонников в том, что их противники не в состоянии предпринять более или менее решающие шаги для взятия власти в свои руки.

Последняя попытка прогрессивных сил — совместными отставками парализовать руководство страны — уже была опоздавшей.

Отстраняя в борьбе за власть прогрессивные силы с руководства страны, А.Садат и египетские правые силы создали предпосылки для изменения политического и социально-экономического курса Египта.

А.Б. АРАКЕЛЯН

ТЕРМИН "ДОМ ТАРНУ"
ПО ДАННЫМ ХЕТТСКИХ ИСТОЧНИКОВ

По данным хеттских текстов культового содержания выясняется, что "дом тарну" является культовым сооружением, которым пользовались хеттский царь и его супруга, а также остальное население страны для совершения культового омовения, очищения водой перед тем, как принять участие в празднике, посетить храм или же "большое собрание".

По свидетельству текстов, "дом (культового) омовения" служил также в качестве помещения, в котором царская чета готовилась к культовому празднику.

"Дома (культового) омовения" строились не только в городе, но и в лесу. При этом в них могли находиться статуи богов, которым приносили жертвенную еду и животных, совершали жертвенное возлияние.

Обнаруженное при раскопках в Богазкее помещение с огромными монолитными чашами для пива, по всей вероятности, не что иное, как интересующий нас "дом тарну" хеттских текстов.

ИЗ СОЦИАЛЬНОЙ ИСТОРИИ ГРУЗИИ (XII в.)

1. По сведениям восточных источников, в социальных движениях и классовой борьбе городов Ближнего Востока активное участие принимали так называемые "молодые люди", "молодежь". Для обозначения указанного слова в арабских и персидских источниках засвидетельствована соответствующая терминология — "джеванмард", "фитван", "кудакан".

2. Характерные черты фитван-джеванмардов нашли свое отражение и в Западной Европе, а именно в поэзии трубадуров. Как в мусульманском мире, так и в Западной Европе "молодые" имели не значение биологического возраста, а определенную социальную функцию.

3. По сведениям автора XIII в. Сибтйби аль-Джаузи, Тбилиси в течение 40 лет (1082 — 1122 гг.) управлялся "молодыми людьми" ("шабаб"). Социальное значение термина "молодые люди" подтверждается и грузинским источником.

4. По сведению историка царя Тамара Басяля, выясняется, что и в грузинской действительности участников социальных движений называли "молодыми людьми" ("крма"). "Брожение молодых" ("крмата мборгнилоба") из грузинского источника подразумевает участников социальных движений.

Итак, нет никакого сомнения в том, что "крма" ("молодой") употребляется в социальном смысле и имеет то же значение, что и фитван-джеванмарды восточных источников.

Л. М. ГОЛОВЛЕВА

ДОЛИНА ВЕРХНЕГО ЕВФРАТА
НАКАНУНЕ ПАДЕНИЯ ХЕТТСКОГО ГОСУДАРСТВА
(конец XIII в. до н.э.)

Анализ хеттских документов (XIV в. до н.э. и более поздних), касающихся взаимоотношений Хеттского государства и его восточных соседей, позволяет выделять среди областей долины верхнего Евфрата страну Исува.

Подчиненная хеттским царем Суппалулиумасом I Исува оставалась в сфере хеттского влияния до самого падения Хеттского

государства, хотя исувцы и использовали каждый удобный случай, чтобы сбросить хеттское господство. Усмирять Исуву пришлось и Тутхалиясу IV, победа которого над этой страной окончательно лишила ее самостоятельности.

Потерявшая независимость Исува продолжала выделяться среди верхнеевфратских областей, о чем свидетельствует договор хеттского царя Арнувандаса III (конец XIII в. до н. э.) с рядом "стран" и городов долины верхнего Евфрата.

Договор, составленный в связи с беспорядками, происшедшими в западных и юго-западных областях Армянского нагорья, позволяет обрисовать политическую ситуацию, сложившуюся в долине верхнего Евфрата накануне падения Хеттского царства и определить характер взаимоотношений Хеттского царства и его восточной периферии.

Инициатором волнений выступил Митас, по-видимому, правитель "страны" Паххува. Втянутыми в восстание оказались города Дуггам(м)а, Архита, Тиммийа. Восставшие разрушили страну Куммаха, разграбили поселения Исувы.

Целью предпринятой хеттским царем карательной экспедиции против Паххувы было не только ее усмирение, но и стремление хеттов удержать в повиновении "страны" верхнеевфратской долины: Исуву, Паххуву, Цухму, Питтейяригу, а также города Дуггам(м)у, Архиту, Малдийу. Кроме того, акт заключения договора нужно рассматривать как политический шаг хеттского царя, обеспеченного активностью подошедших к долине верхнего Евфрата ассирийцев и желавшего обеспечить безопасность хеттских границ от уже вполне реальной агрессии ассирийцев.

Г.М.ГРИГОРЯН

ДВЕ МИССИИ ГЕНРИ КИССИНДЖЕРА В СИРИИ

Итоги четвертой арабо-израильской войны в октябре 1973 г. и напряженная военно-политическая обстановка, возникающая в ее результате на Ближнем Востоке, организация арабами нефтяного бойкота и активная позиция Советского Союза, направленная на достижение всеобъемлющего урегулирования ближневосточного кризиса, поставили США перед необходимостью поиска новых, более тонких форм в их подходе к решению проблемы, которые

создали бы видимость учета американской администрацией не только израильских, но и арабских интересов.

Согласившись с идеей проведения Женевской мирной конференции, США еще до начала ее работы стали проводить на Ближнем Востоке активную дипломатическую деятельность, цель которой состояла не только в выяснении позиций арабских стран и их предварительной обработке в благоприятном для США и Израиля духе, но и в выяснении возможностей обхода самой конференции и замены всеобъемлющего решения ближневосточного кризиса частичными двусторонними соглашениями между Израилем и Египтом, Сирией и Иорданией.

С этими новыми задачами американской дипломатии и была связана первая миссия государственного секретаря США Г.Киссинджера в Сирию, состоявшаяся в декабре 1973 г. Во время этой миссии ставалась цель убедить сирийское руководство отказаться от своего требования полного вывода израильских войск со всех оккупированных сирийских территорий и обсуждения палестинской проблемы в качестве обязательных условий участия Сирии в работе Женевской конференции.

Сирия категорично и целиком отвергла эти предложения, и первая миссия Г.Киссинджера закончилась безрезультатно. Однако отказ Сирии не только не повлиял на решения Египта и Иордании о послке своих официальных делегаций в Женеву, но и сыграл определенную роль в принятии аналогичного решения израильским парламентом, поскольку для Израиля и США отсутствие Сирии за столом переговоров создавало благоприятные условия для их стремлений обойти наиболее острые вопросы ближневосточного урегулирования.

Достигнутое на Женевской конференции соглашение о разъединении египетских и израильских войск не разрядило обстановку на Ближнем Востоке. Постоянная напряженность на сирийско-израильском фронте, продолжавшийся нефтяной бойкот, а также стремление "уравновесить" сирийскую позицию с египетской потребовала от США в предельный срок добиться разъединения войск и на Голанах. Именно это стремление США и стало основой второй миссии Г.Киссинджера в Сирию, которая осуществлялась им в период с января по май 1974 г. в форме неоднократных визитов в Дамаск и Тель-Авив, известной в литературе как "челночная дипломатия" Генри Киссинджера.

Принципиальная позиция Сирии, занятая ею в ходе переговоров, вынуждала Г.Киссинджера к поискам более гибкого подхода к достижению соглашения о разъединении войск на сирийско-израильском фронте, что нашло свое выражение с одной стороны в оказании США определенного нажима на Израиль, а с другой — в организации давления на Сирию со стороны Египта и Саудовской Аравии.

Закончившееся в марте 1974 г. разъединение войск на Синае и отмена нефтяного бойкота поставили Сирию в тяжелое положение и ослабили ее позиции при проведении переговоров о разъединении войск на сирийско-израильском фронте. Однако поддержка, оказанная Сирию Советским Союзом, и понимание Сирией крайней заинтересованности США в достижении этого соглашения позволили сирийскому руководству добиться наиболее благоприятных условий при его заключении.

В результате достигнутого в мае 1974 г. соглашения о разъединении сирийских и израильских войск Сирия вернула под свой контроль не только территории, захваченные Израилем в ходе октябрьской войны, но и часть территорий, оккупированных Израилем еще в июне 1967 г.

Оценивая итоги двух миссий Г.Киссинджера в Сирию, можно с уверенностью сказать, что достигнутые в их ходе результаты явились, с одной стороны, следствием учета американской дипломатией новой ситуации, создавшейся на Ближнем Востоке после октябрьской войны 1973 г., а с другой — твердой и последовательной позиции Сирии и ее поддержки Советским Союзом. Именно это последнее обстоятельство обеспечило Сирию наиболее благоприятный в создавшейся обстановке исход при заключении соглашения о разъединении войск на сирийско-израильском фронте.

Р.Б.ГУСЕЙНОВ

ПЕРВЫЕ ШАХРАШУБЫ В ПЕРСОЯЗЫЧНОЙ ПОЭЗИИ

Вопрос о появлении первого шахрашуба (возмутитель спокойствия города) в персоязычной поэзии долгое время оставался спорным. Э.Гибб, впервые обративший внимание на этот жанр, считал его турецкого происхождения. Это мнение разделял и А.Крымский, который полагал, что автором первого шахрашуба

Кстати, тезкаритист Мухаммед Оуфи (XIII в.) хотя и не употребляет слово "шахрашуб", однако приводит ряд примеров, отчетливо свидетельствующих о широком распространении жанра еще в X - XII вв. Среди них мы находим шахрашубы как о городах, так и о ремесленниках: Фаррухи Систани восхваляет Самарканд, а Мухаммед ибн Махмуд - Шахрияра, Абу ибн Гуссейн Марвази, Асильдин ан-Наджиб - Самарканд и создают первые рубай-шахрашубы о молодых ремесленниках.

Отдельная глава о ремесленниках в "Саадатнаме" Насир Хосрова также была одним из первых шагов в создании нового жанра.

Первые шахрашубы были образцами внедворцовой поэзии. В них преобладают элементы так называемого гротескного реализма и народно-смеховой культуры.

Шахрашубы создавались в персидской, азербайджанской, индийской, турецкой литературах в течение XI - XIX вв. Их авторы были в основном выходцами из городской ремесленнической среды. Так как шахрашубы были тесно связаны с развитием и процветанием городов, то их изучение дает ценный материал для прослеживания возрожденческих тенденций на Ближнем и Среднем Востоке.

А. ДЖ. КИРАКОСЯН

БЛИЖНЕВОСТОЧНЫЙ КРИЗИС 1895 - 1897 ГГ. И США

В момент ближневосточного кризиса 1895 - 1897 гг. Великобритания оказалась в трудном международном положении. Обострились как англо-германские, англо-русские, так и англо-французские отношения. Борьба шла за раздел мира в Африке, на Дальнем, Среднем и Ближнем Востоке. Османская империя служила для английского правительства той ареной, где дипломаты Лондона играли на противоречиях европейских держав, осуществляя доктрину "блестящей изоляции" премьер-министра Солсбери. Однако на ближневосточную политику Великобритании оказывали определенное влияние англо-американские противоречия, обострившиеся в середине 90-х гг. XIX в. Правительство США использовало избяение армянского населения Османской империи как удобный случай для вмешательства в дела европейских держав и нападков на Великобританию.

Антиармянская политика Абдул-Гамида II вызывала беспокой-

(так называются турецкие варианты персидских шахрашубов) является турецкий поэт XVI в. Иса Масихи. Э.Браун, на основе данных из "Тохфеи-Сама", выявил, что еще до Масихи в персоязычной поэзии были созданы интереснейшие образцы шахрашуба. Авторами их были Агяхи и Харфи Исфагани.

Советские ученые А.Мирзоев и А.Болдырев, затрагивающие проблему Шахрашуба, истоки появления жанра относят к более раннему периоду — XV в. По мнению А.Мирзоева, создателем этого рода стихов был Сайфи Бухарай, но в его поэзии шахрашубы еще не выходят из рамок обычной лирической газели, и как жанр они окончательно оформляются в творчестве Саидо Насафи. А.Болдырев также был согласен с этой мыслью и считал Саидо непосредственным продолжателем Сайфи в "ремесленнической эпиграмме".

При этом исследователи опирались на сообщение Алишера Навои, который в "Маджалис ун-насаифе" называет Сайфи первым создателем давана о ремесленниках.

Но по существу еще за четыре века до этого создавались прекрасные образцы шахрашубов. Навои, видимо, имел в виду то, что Сайфи был первым, слагавшим шахрашубы в форме газели.

Первенство в создании этого жанра принадлежат Мас'уду Са'д Салману. До нас дошли два его шахрашуба, один из них в форме маонава, а другой состоит из 92 кат'а. В кат'а Мас'уда своеобразным языком описываются ткач, кузнец, хлебопек, врач и другие представители различных профессий.

Не менее интересен цикл ремесленнических рубаи азербайджанской поэтессы Махсаты Гянджеви. В ее строках удивительной простотой описываются гянджинские ремесленники в своей повседневной одежде за привычной работой.

Шахрашубы другого азербайджанского поэта — Хагана Шарвана, посвященные конкретным людям и реальной жизни, являлись отзвуком новых гуманистических тенденций в его поэзии. Единственная поэма Хагана "Тохфат уль-Ирагеян" (Подарок двух Ираков), появившаяся после хаджа в 551 г.х. (1156/57), является одним из самых прекрасных образцов исследуемого жанра.

Второе паломничество Хагана в 566 — 575 г.х. (1170—1180) стало причиной появления другого его шахрашуба-касанды об Исфагане и исфаганцах. Рассказ о появлении этого шахрашуба находим у Рзакули хана Хадаята в "Маджма уль-Фусаха".

Это были первые полные образцы жанра.

ство у американцев армянского происхождения. В Нью-Йорке и Бостоне стали выходить армянские газеты, которые широко освещали происходившие в Турции события, бурно реагировали на организованные султанским правительством кровавые погромы армянского населения. Начали основываться первые армянские общества, созываться собрания и митинги в защиту прав армянского народа. Все это, естественно, не могло не обратить на себя внимание правящих кругов США.

В очередном послании конгрессу в декабре 1893 г. президент США Кливленд коснулся вопроса об американо-турецких отношениях по поводу учиненного фанатичной мусульманской чернью грабежа и поджога здания американского колледжа в Марзване. Он обвинил турецкие власти в соучастии, потребовал наказать преступников и возместить нанесенный ими ущерб. Одновременно Кливленд обвинил армян-эмигрантов в том, что они используют американское гражданство для беспрепятственного въезда в Османскую империю и организация борьбы против султанской власти.

Согласно империалистической доктрине государственного секретаря Р.Олна, правительство США могло вмешаться в дела Европы лишь в том случае, если, во-первых, европейские державы станут открыто пренебрегать взаимными обязательствами и, во-вторых, если христианское население любой части мира будет лишено должного законного покровительства. В своем послании конгрессу в декабре 1895 г. Кливленд обрушился на правительство Великобритании с грозными обвинениями в связи с англо-венесуэльским конфликтом и армянским вопросом. Он называл Великобританию главной виновницей в трагедии армянского народа, ответственной за кровавые оргии Абдул-Гамида.

Резня армянского населения Османской империи в 1894-1896 годах вызвала волну протеста в США. Многочисленные статьи, материалы и письма передовых общественно-политических деятелей США, опубликованные на страницах американских журналов, свидетельствовали о сильном возмущении американской общественности антиармянской политикой султанского правительства. Несмотря на проводимую правительством эконансионистскую внешнюю политику, американские демократические круги выступали в поддержку прав армянского населения. С целью оказания материальной и финансовой помощи в США были основаны армяно-американские филантропические организации и комитеты.

Американское миссионерство в Османской империи проводило работу по обращению армян в протестантскую веру, воспитанию в духе преклонения перед США. Цели активной деятельности американских миссионеров не ограничивались "поддержкой" и "покровительством" христиан Османской империи. Миссионерство являлось проводником политики правительства США. Оно подготавливало почву для утверждения в будущем сильного американского влияния в Османской империи.

Несмотря на активные проармянские выступления передовой американской общественности, правящие круги США отнеслись с равнодушием к трагедии западных армян в 90-х гг. XIX в. Послания и обращения правительства США по поводу армянских погромов носила формальный характер. Американские правящие круги использовали армянский вопрос для обеспечения своих растущих империалистических интересов.

И. Г. КУЛИЕВА

РОМАН ГАССАНА КАНАФАНИ "ЛЮДИ ПОД СОЛНЦЕМ"

Почти 33 года продолжается трагедия арабского народа Палестины, лишённого права на родину, гонимого и преследуемого сионистскими правителями Израиля.

Власть Израиля с самого момента создания в 1948 г. государства ведёт кампанию по изгнанию палестинцев из родных мест. Целые поселения стираются с лица земли. Арабов размещают в специальных лагерях для беженцев. Для тех арабов, которые остались в Израиле, жизнь превратилась в цепь постоянных унижений и преследований. Но палестинцы не покорились, не прекратили борьбу за свободу, за возвращение утраченной родины.

В рядах активных борцов, сплотившихся вокруг Народного фронта за освобождение Палестины, — видный палестинский прозаик Гассан Канафани.

Гассан Канафани погиб в 1972 г. от рук израильских террористов (ему было всего 36 лет). Основной темой его творчества является судьба народа, лишённого всех прав, борьба этого народа за возвращение родины.

Значительным произведением Гассана Канафани, посвященным палестинской проблеме, является его роман "Люди под солнцем".

Роман написан в 1962 г., он повествует о судьбе трех палестинцев, пытающихся вырваться из полной унижения лагерной жизни. Они желают нелегально перейти Ирако-кувейтскую границу, но все трое погибает. Автор хотел показать, что индивидуальный побег из лагеря ведет к катастрофе, а следовательно, он призывает к совместным действиям.

В 1972 г. роман был экранизирован Тауфиком Салехом. Конец романа в фильме изменен: изобразить в 1972 г. палестинца пассивной жертвой было уже невозможно.

Роман переведен на немецкий, венгерский и английский языки.

А.Л.МАНУЧАРЯН

ОКТАБРЬСКАЯ ВОЙНА 1973 Г. НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ И ЗАПАДНАЯ ЕВРОПА

Экспансионистская политика Израиля, продолжающего оккупацию арабских территорий при безоговорочной поддержке США, привела к возникновению четвертой арабо-израильской войны в октябре 1973 г.

Правительства ФРГ, Англии, Франции, Италии выступили с предложением немедленно прекратить военные действия и начать переговоры, которые могли бы привести к урегулированию конфликта в соответствии с резолюцией № 242, а затем и резолюцией № 338 Совета Безопасности ООН. Такая позиция западноевропейских стран была вызвана чрезвычайной заинтересованностью в хороших, имеющих огромное политическое и экономическое значение, отношениях с арабским миром. Страны ЕЭС привлекал арабский рынок и в первую очередь возможность добиться устойчивого, бесперебойного снабжения нефтью на основе непосредственной договоренности с нефтедобывающими странами, особенно после ограничения добычи нефти странами ОПЕК и объявления об увеличении цен на нее. Боязнь лишиться поставок арабской нефти, обеспечивающей около 80% потребностей Западной Европы, представляющийся энергетический кризис явились одним из важных факторов того, что страны Западной Европы не только не поддержали Израиль, но и потребовали вывести его войска из оккупированных в 1967 г. арабских территорий.

Однако было бы неправильно упустить из виду то, что за годы, прошедшие после июньской войны 1967 г., произошло значительное изменение общественного мнения на Западе в пользу арабских стран. В 70-х гг. уже трудно было кого-нибудь убедить в том, что Израиль "несчастливая страна, которую вот-вот задумают арабы". И только правительство Голландии, не приняв во внимание позицию общественности страны, выступило с поддержкой агрессивного курса Израиля.

В выступлениях и заявлениях ряда правительств Западной Европы решение США привести войска, дислоцированные в различных районах мира, в том числе и в Европе, в состояние повышенной боевой готовности, было оценено как неуважение к западноевропейской позиции в ближневосточном конфликте и подвергнуто резкой критике. Европейские государства, в частности Англия, Италия, Испания, Греция, выступали против использования их территорий, а также воздушного пространства для поставок американского оружия в Израиль. Лишь Португалия разрешила использовать базы на Азорских островах для посадки и дозаправки американских самолетов с военным снаряжением для Израиля. На просьбу Бонна не поставлять оружие через территорию ФРГ Соединенные Штаты прореагировали в необычайно резком тоне. МИД ФРГ заявило, что "федеральное правительство твердо намерено не дать втянуть себя в ближневосточный конфликт". Погрузка военных материалов на израильские суда в Бремерхафене (ФРГ) была приостановлена.

Таким образом, страны Западной Европы в основном отказались присоединиться к произраильской политике США и заявили о своем нейтралитете в возникшем кризисе. Правительства большинства государств Западной Европы не прельщала возможность быть использованной в качестве инструмента внешней политики Соединенных Штатов, рассчитывающих, по крайней мере, на их "моральную поддержку и политическую солидарность". Страны Западной Европы не хотели делить с США ответственность за произраильскую политику, выгодную только американским правящим кругам и противоречащую национальным интересам западноевропейских стран.

Опираясь на свою экономическую мощь, западноевропейские союзники США сами хотели играть более активную политическую роль на Ближнем Востоке, свидетельством чего явилось принятое

6 ноября 1973 г. Заявление "девятки" ЕЭС по Ближнему Востоку, в котором в частности говорится о законных правах палестинцев, о необходимости выполнения резолюции Совета Безопасности ООН от 22 ноября 1967 года.

Однако эта позиция не дает основание говорить об антиизраильской позиции стран Западной Европы, а является подтверждением усиливавшихся межимпериалистических противоречий между странами Западной Европы и США, вызвавших обострение между союзниками по НАТО.

Г.В.НУБИКОВА

ОТНОШЕНИЕ Г.А.НАСЕРА К ПОЛИТИЧЕСКИМ ПАРТИЯМ

Насер прошел сложный путь от полковника, ставшего президентом Египта, до признанного лидера всего арабского мира. Эволюция взглядов этого деятеля выявлялась и в его отношении к политическим партиям, в основе которой лежало постепенное признание Насером классов и классовой борьбы. Этот процесс можно проследить на примере создания трех организаций - Организации Освобождения, Национального Союза и АСС.

Приход к власти военных некоторое время никак не отражался на положении существующих в Египте многочисленных партий и политических организаций. Насер первоначально не имел никакого плана для замены парламентской системы. Это и сказалось в нерешительных действиях в отношении политических партий. Не имея четкой программы, офицеры предложили партии Вафд взять на себя управление государством, но разногласия между ними были настолько серьезными, что Свободные офицеры в январе 1953 г. пошли на роспуск политических партий и замену их весьма аморфной Организацией Освобождения, создание которой ясно продемонстрировало решительное нежелание Насера делиться властью с существующими гражданскими политическими группами. В своих выступлениях переходного периода Насер постоянно подчеркивал "внеклассовость" Организации, не видя того, что его детище позволяло всем эксплуататорским классам сохранить свои позиции в стране. Более того, сами эти классы отлично понимали, что это, возможно, последний шанс на восстановление их политической власти. Созданное положение и последующие события вы-

нудили Насера в некоторой степени пересмотреть свой взгляд на классы и классовую борьбу, распустить Организацию Освобождения (1956 г.) и в 1957 г. создать новую организацию — Национальный Союз. Этот новый подход выразился в том, что членами Национального Союза не могли быть представители реакционных классов. Насер не скрывал свое намерение обеспечить доминирующее положение рабочих и крестьян во всех политических организациях страны. Тем самым он фактически признал ошибочность своей теории "классовой гармонии". Придя к такому выводу, в ноябре 1961 года Насер распустил Национальный Союз, а в октябре 1962 г. был основан Арабский Социалистический Союз (АСС). В нем классовая дифференциация была более четкой.

И если во всех выступлениях, датируемых 1953 — 1962 гг., Насер, говоря об Организации Освобождения и Национальном Союзе, упорно подчеркивал, что это ни в коем случае не политические партии, мотивируя тем, что партии не заинтересованы в сохранении национального единства, то уже при определении статуса АСС было подчеркнуто, что это "политическая организация, концентрирующая все требования народа, объединяющая эти силы в рамках национального единства".

Курс, взятый правительством Насера на углубление революционного процесса при опоре на трудящиеся слои города и деревни, встретил ожесточенное сопротивление реакционных классов. Стало необходимым создание такой политической организации, которая могла бы быть гарантом прогрессивного общественного развития. Тогда и возникла идея Насера о создании внутри АСС социалистической партии. "Мы хотим создать социалистическую партию внутри АСС. Без этого политического аппарата, который я называю социалистической партией, мы не можем руководить массами или противостоять враждебным силам". И хотя эта идея и не была полностью осуществлена, она, тем не менее, свидетельствует о весьма серьезных изменениях в подходе Насера к вопросу о политических партиях.

Д. А. ОГАНЕСЯН

ТЕКСТОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
"КНИГИ ПЭЗИИ И ПОЭТОВ" ИБН КУТАЙБЫ (828 - 889)

"Книга поэзии и поэтов" знаменитого арабского средневекового ученого Ибн Кутайбы по праву считается одним из самых замечательных памятников средневековой арабской литературы. Это произведение представляет собой литературно-биографический справочник, содержащий сведения о 204 поэтах, начиная с доисламского периода и кончая аббасидским. Его автор известен в истории арабской культуры как авторитетный хадисовед, специалист по адабу, знаток хабаров.

1. А. Е. Крицкий в "Хамасе Абу Теммама Тайского" поставил вопрос о незаконченности, незавершенности "Книги поэзии и поэтов". Предпосылкой для этого послужило отсутствие в своде Ибн Кутайбы справки об Абу Таммаме.

2. Х. Леконт, не занимаясь "Книгой поэзии и поэтов" специально, датировал ее динаварским периодом жизни ученого (книга не могла быть написана раньше 860 г., так как именно в этом году умер Ди^бил ал-Хузая, последний по времени из упоминаемых в своде поэтов).

3. Некоторые особенности текста памятника заставили нас еще раз обратиться к вопросу о завершенности "Книги поэзии и поэтов". Речь идет о механически сцепленных параллельных вариантах справок об отдельном поэте и двух повторяющихся справках о поэте ал-Аббасе ибн Мардасе.

4. Проведенный нами статистический анализ текста "Книги поэзии и поэтов" дал следующие результаты: существовали 3 параллельно бытующих версии памятника. Третья версия памятника (лейденская рукопись) — это механический свод двух первых версий. Первый вариант памятника (венская и парижская рукописи) был намного меньше по объему второго варианта (берлинская и каирская рукописи) и содержал менее развернутые версии справок. В первой версии памятника справки содержат в основном хабары и авторские замечания и сообщения. Здесь биографических фактов, рассказов из жизни поэта сообщается больше, чем в справках второй версии. В справках же второй версии больше филологических материалов, оценочных замечаний и хабаров, стихов и комментариев к ним. Второй вариант полнее по материалам и

устойчивее в терминологии. Возможно, что первый вариант памятника — это авторское произведение Ибн Кутайбы, написанное им самим, а второй вариант — конспект лекций учителя, составленный одним из многочисленных учеников этого ученого.

5. Ни датировка Е.Леконта, ни постулированный в нашей работе вывод о существовании двух параллельных вариантов "Книги поэзии и поэтов" не снимают поставленный А.Е.Крымским вопрос о "законченности" произведения. Для ответа на этот вопрос необходимо поставить проблему культурной обусловленности содержания исследуемого памятника.

6. Ибн Кутайба, составляя "Книгу поэзии и поэтов", желал представить в своем труде поэзию, которая, по его мнению (мнению "постороннего" в филологии), входит в комплекс "неискаженной, единственно верной арабо-мусульманской культуры". Поэтому он отбирает лишь непререкаемые образцы, включение которых сюда не могло вызвать никаких серьезных противоречий.

7. Абу Таммам (ум. в 846 г.) был одним из самых крупных представителей стиля "бада^С", вокруг которого и во время Ибн Кутайбы, и после него кипели споры. Естественно, такая спорная поэзия не могла быть включена Ибн Кутайбой в его произведение.

8. Неприятие "бади^С" в научном и культурном плане как внутренней угрозы для арабского поэтического канона и филологической традиции явилось для Ибн Кутайбы той идейной базой, которая сделала возможным снятие былого противопоставления древнеджазильских поэтов поэтам-мувалладам.

В результате проведенного исследования мы пришли к следующим выводам: а) "Книга поэзии и поэтов" — законченное произведение; б) отсутствие справки об Абу Таммаме и других представителях "бади^С" объективно обосновывается неприятием Ибн Кутайбой "бади^С". в) новое противопоставление — "бади^С" и "аш-ши^{Ср}" — снимает прежнее — древних и новых поэтов как потерявшее актуальность; г) те особенности текста "Книги поэзии и поэтов", которые могли бы быть дополнительным доводом в пользу концепции акад. Крымского (перебивки текста, повторяющиеся справки об Аббасе ибн ал-Мардасе), объясняются двумя параллельными вариантами текста "Книги поэзии и поэтов", механически сведенными воедино.

К ХАРАКТЕРИСТИКЕ ГРАММАТИЧЕСКОГО ТРАКТАТА
АЗ-ЗАМАХШАРИ "КИТАБ АЛЬ-МУФАССАЛ"

Выдавшийся ученый средневековья Абу ль-Касим Махмуд ибн Омар аз-Замахшари был "в свою эпоху среди ученых-неарабов наиболее знающим человеком в области филологии...". Главный труд аз-Замахшари по арабской грамматике "Китаб аль-Муфассал" написан им в 513 - 515 гг. х. (1119 - 1121 г. н. э.).

По системе описания и разработке грамматических норм трактат аз-Замахшари в основном опирается на краеугольный камень арабской грамматики "Аль-Китаб" Сабуайха, - это и является причиной того, что все основные вопросы, связанные с описанием изучаемого трактата, будут раскрыты на основании грамматического учения Сабуайха.

Трактат состоит из вступления и четырех частей.

В 35 главах первой части рассматривается имя. Изучаются вопросы об изменениях в окончании слов, вбтада, конструкции с именами, стоящими в внятельном и родительном падежах, виды местоимений, наречия, масдар, имена действителя и поддейственного, имена превосходства, имена места и времени, трехбуквенные, четырехбуквенные и пятибуквенные слова и др.

Во второй части, состоящей из 16 глав, рассматриваются вопросы, связанные с категорией глагола: времена глагола, флексия, наклонения глагола, переходные и непереходные глаголы, виды залогов, виды глаголов (бытия и становления, недостаточные и др.), 3-согласные глаголы и их виды, породы глаголов, 4-согласные глаголы.

Третья часть книги, состоящая из 20 глав, рассматривает категории частиц, таких как *ان و لخواها*, соединительные союзы, частицы отрицания, возбуждения внимания, обращения, утвердительного ответа, обращения ко второму лицу, связывающие частицы, частицы объяснения, побуждения, приближения, вопросительные частицы и др.

Четвертая часть книги, состоящая из 8 глав, включает в себя изучение фонетических вопросов, таких как система йотирования, пауза, ассимиляция согласных и др.

Схема описания, предложенная аз-Замахшари, значительно отличается от схемы построения грамматического трактата Сабуа-

айхи "Аль-Китāб". Последовательность изложения у Сабуайхи следующая - *تجوید - صرف - نحو* ("учение о восхождении", "учение об изменениях", "учение о произношении харфов (звуков)"). В такой же последовательности была выдержана система изложения грамматик аль-Фарахида и Абу Али аль-Фариси. Аз-Замахшари же предложил схему, состоящую из следующих частей: наука об именах, наука о глаголах и наука о частацах. В каждой из этих частей сначала дается теория употребления слов, затем теория словопроизводства. К этим трем частям добавлена четвертая, где содержатся сведения из фонетики.

В отличие от Сабуайхи, который уделяет большое внимание синтаксическим вопросам, аз-Замахшари занимается ими соотносительно во всех разделах, но не выделяет их в отдельную область. Особенностью Замахшари является тот факт, что наряду с существующей традицией в постановке вопросов и применения терминов, он, при изучении той или иной языковой особенности, глубоко выкапывает в сущность вопроса и старается осветить его со всех сторон, что приводит к конкретизации данного вопроса и его точной грамматической характеристике.

Трактат аз-Замахшари, несмотря на некоторое отличие и в построении, и в изложении языковых фактов, не является чем-то обособленным от фундаментального труда Сабуайхи, а как и другие работы по грамматике арабского языка этого периода, является качественным его дополнением, попыткой еще глубже проникнуть в грамматический строй языка с целью большей систематизации языковых явлений.

Р.А.САФРАСТЯН

КОНСТИТУЦИОННОЕ ДВИЖЕНИЕ В ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ И АРМЯНЪ (60 - 70-е гг. XIX в.)

Важной вехой в истории Османской империи явилось конституционное движение 60 - 70-х гг. XIX в. Впервые в феодально-абсолютистской империи возникло движение, направленное на ограничение султанского абсолютизма и имевшее своей целью ее трансформацию в конституционную монархию. Оно характеризуется в советской востоковедной литературе как "буржуазно-либеральное реформаторское течение в общественной жизни Турции".

В борьбе за подготовку и провозглашение конституции наряду с турками и представителями других народов многонационального османского государства участвовали также армяне.

На начальных этапах конституционной борьбы участие армян было незначительным. Армянская буржуазно-либеральная пресса второй половины 60-х гг. в целом скептически относилась к деятельности "новых османов", составивших впоследствии костяк конституционалистов. Высказывалось мнение, что они не пользуются влиянием для осуществления своих планов. Вместе с тем, с удовлетворением воспринимались отдельные лестные отзывы печатных органов "новых османов" о верности армянского народа "османской родине" и обещания разрешить христианам иметь своих представителей в будущем парламенте. Лидеры "новых османов" пытались обосновать необходимость созыва парламента также наличием совещательных органов при датмархатах христианских общин империи.

Положение изменилось в первой половине 70-х гг., когда конституционное движение, возглавляемое Мидхат-пашой, превратилось в один из решающих факторов общественно-политической жизни империи. Видные деятели буржуазно-либерального направления, установив тесные контакты с лидерами турецких конституционалистов, активно включались в борьбу за созыв первого османского парламента. В выработке проекта конституции участвовали Гр.Отян, д-р Сервичен (С.Виченян) и др. Отян в европейских столицах вел переговоры с целью заручиться поддержкой Запада в проведении конституционных преобразований. В финансировании конституционалистов наряду с греческими финансистами принимали участие и армянские саррафы.

Весть о провозглашении конституции с удовлетворением была воспринята большинством армянских деятелей. Они надеялись, что эта мера уменьшит произвол и беззакония, творимые турецкими властями, и будет способствовать улучшению положения народа в провинциях Западной Армении. Избранные в парламент армяне вместе с другими депутатами-христианами составили его наиболее активную фракцию. Их деятельность была направлена в первую очередь на защиту интересов армянской буржуазии и находила поддержку у прослойки столичной интеллигенции. В результате созыва парламента реального улучшения положения армянского народа не произошло.

После поражения конституционного движения многие его участники эмигрировали или отошли от политической деятельности. Некоторые из них осудили "конституционные иллюзии".

Идейной основой сотрудничества армянских либералов с турецкими конституционалистами являлась доктрина османизма. Однако, выступая за сохранение целостности Османской империи и признавая ее своей родиной, они требовали полного равенства всех "османов" и противились ассимиляторским действиям турецких властей. Конечной целью их участия в конституционном движении было достижение автономии в рамках реформированной Османской империи. Такая трактовка османизма противоречила его пониманию "новыми османами", считавшими необходимым сохранение господствующего положения турок и ислама в империи, что и делало невозможным установление истинного союза между армянской и турецкой буржуазией.

СО Д Е Р Ж А Н И Е

1. Աբասյան Ա.Տ., , Սմահ և Ջին, , վիպերգի պատմական պոետիկայի մի
փառի խնդիրները մասին 3
2. Ավետիսյան Ժ.Մ., Օսմանյան կայսրության ներխուժումները կեն-
տրոնական և արևելյան եվրոպական երկրներ 17-րդ
դարի երրորդ քառորդին / ըստ Երեմիա Բյուրուբե-
յանի պատմական երկերի / 4
3. Բոզոյան Ա.Ա., Բյուզանդիայի արևելյան փառաքականությանը և
Կիլիկիան ժր դարի 30-40-ական թվականներին . . . 5
4. Բոջուլյան Մ.Տ., 19-րդ դարի 30-ական թվականների Օսմանյան
կայսրության կառավարող շրջաններում Կայսր առաժ
պայտարը հանուն քարենորոգումների 7
5. Գեղամյան Ս.Վ., Թուրքիայի ազգային բուրժուազիայի մասնակցու-
թյունը երկրի 1947 թ. տեսնական զարգացման
պլանի մշակմանն ու իրագործմանը 8
6. Դարվեշյան Մ.Խ., Կենաց ժառը Հայաստանի քրդերի հարսանեկան
սովորույթներում 9
7. Կարապետյան Հ.Վ., , Ճաշագլ, - , Ճաշա, տերմինը և , Ճաշա, -
, Ճաշեք, տեղանունը ըստ սկզբնաղբյուրների . . . 10
8. Հակոբյան Ա.Հ., Հայ փաշկեղոնական պատմական ավանդույթի արևա-
դանոթները Մովսես Կաղանկատվացու , Սիլվանիոս
պատմության, , մեջ 12
9. Ղևելյան Վ.Գ., , Արշալույս Արարտեան, , Բերբը Օսմանյան կայ-
սրության արևտրի ու տեսեսոսթյան զարգացման
մասին / 18-րդ դարի 40-ական թվականներ / . . . 14
10. Ջալալյան Է.Տ., Միրիա-իրաֆյան արևտրա-տեսեսոսկան հարաբե-
րու թյունները 1961-1967 թթ. 15
11. Ասրաջյան Պ.Հ., Միրիայի ազգային արաջադիմական ճակատի
ստեղծումը 17
12. Ստեփանյան Ա.Վ., Խոսրով Միրզայի այժԵր Պետերբուրգ / Նոր
Նյու-Իորկ և ճշտումներ / 19
13. Փոռադյան Ա.Պ., Հրդերի արաքական ժազման միջնադարյան վարկա-
ժը 20

14. АБАШИДЗЕ Т.И.,	Этапы развития персидской дипломатии.....	22
15. АБГАРЯН Е.А.,	Победа египетских правых сил в борьбе за власть в 1971 г.....	22
16. АРАКЕЛЯН А.Б.,	Термин "дом тарну" по данным хеттских источников.....	24
17. ГАБАШВИЛИ М.В.,	Из социальной истории Грузии (XII в.).....	25
18. ГОЛОВЛЕВА Л.М.,	Долина Верхнего Евфрата накануне падения Хеттского государства (конец XIII в. до н. э.).....	25
19. ГРИГОРЯН Г.М.,	Две миссии Генри Кассанджера в Сирии.....	26
20. ГУСЕЙНОВ Р.Б.,	Первые шахрашубы в персоязычной поэзии.....	28
21. КИРАКОСЯН А.Дж.,	Ближневосточный кризис 1895 - 1897 гг. и США.....	30
22. КУЛИЗЕВА И.Г.,	Роман Гассана Канафани "Люди под солнцем".....	32
23. МАНУЧАРЯН А.Л.,	Октябрьская война 1973 г. на Ближнем Востоке и Западной Европе.....	33
24. НЮВИКОВА Г.В.,	Отношение Г.А.Насера к политическим партиям.....	35
25. ОГАНЕСЯН Д.А.,	Текстологическая характеристика "Книги поэзии и поэтов" Ион Кутайсы (828 - 829).....	37
26. ПЕТРОСЯН С.С.,	К характеристике грамматического трактата аз-Замахшари "Китаб ал-Муфассал".....	39
27. САФРАСТЯН Р.А.,	Конституционное движение в Османской империи и армяне (60 - 70-е гг. XIX в.).....	40

ВФ 05687

Заказ 416

Тираж 100

Сдано в производство 8.05.1981 г., подписано к печати 7.05.1981 г.,
печ. 2,75 л., бумага 60×84^{1/16}.

Эчмиадзинская тип. АН АрмССР

[204]

A ¹¹ / 66610

ԳԱՍ Հիմնադրար Գիտ. Գրադ.

220066610